

בתוכן מסעות בני ישראל לאדום ומואב – מסע רעיוני

השתדלות אנושית והשפעתה על ההנהגה הנסית

הרב גדי הרלינג

מתוך עיון בפרשיית מסעות ישראל בספר במדבר ובספר דברים, עולה השאלה – מדוע שולח משה מלאכים אל מלך אדום בבקשה לעבור בארצו¹? שהרי נראה מפשט הדברים, שמשה שלח מלאכים מדעתו מבלי להתייעץ בשכינה²; מדוע אינו מחכה שעמוד הענן יורה לו את הדרך, כמו בכל המסעות? אם הוא רוצה לעשות השתדלות אנושית, מדוע אינו מתייעץ בה', כמו שעשה בשליחת המרגלים? ועוד יש לברר – מדוע בוחר בנתיב לארץ ישראל דרך אדום, ולא ישירות לשם באיגוף מערבי לצפון או לצפון מערב הנגב? יתרה מזו, ה' כבר הודיע למשה שאינו מסכים למעברם של ישראל דרך אדום: "כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגלי³", ואם כן מדוע משה מעז לנסות בכל זאת?

ובהמשך הפרשיה, לאחר שנודע למשה ששליחות המלאכים לא הצליחה, ומלך אדום יוצא לקראתו בחרב – מדוע אז אינו פונה מערבה וצפונה ונכנס לא"י, אלא מעדיף לפנות דרומה ומזרחה, להסב את ארץ אדום ממזרחה ולהגיע למואב ועמון? האם יש קשר בין הכוונת עמוד הענן מקדש דרומה לים סוף⁴ (כיוון הפוך מא"י) ומזרחה, לבין השתדלותו ויוזמתו האישית של משה בשליחת המלאכים למלך אדום? עד כאן השאלות.

מעלת ארץ אדום, עמון ומואב

בני ישראל הגיעו לאילת – עציון גבר⁵, ומשם נסעו צפונה לקדש⁶, שם מתה מרים⁷; משם נסעו להר ההר, שם מת אהרן⁸. משם חזרו לים סוף⁹ ופנו מזרחה, לסבוב את ארץ אדום (נראה שבדרכם מזרחה עברו בואדי שנקרא היום 'ואדי יתם', המפריד בין הרי מדין שבדרום, מזרחית למפרץ אילת, ובין הרי אדום שבצפון, מזרחית לערבה; ואדי יתם נראה בבירור מעבר לעיר עקבה, לצופה מזרחה וקצת צפונה מהעיר אילת).

מיקום אילת של ימינו, מזוהה בוודאות בסמוך לאילת המקראית, כי אילת – עציון גבר – היא המקום היחידי מכל מסעי בני ישראל ששימר את שמו לאורך כל התנ"ך וגם לאחריו: במסעי בני ישראל, בצי שלמה המלך¹⁰, בצי יהושפט שנשבר¹¹; עזריה (עוזיהו) בונה את אילת¹², ורצין מלך

¹ במדבר כ', י"ד.

² וכן מסיק בספר 'ערבי נחלי' על פרשות חוקת ובלק, שנת תקס"ג, דף מ"ה: בדפוס ישן.

³ דברים ב', ה'.

⁴ במדבר כ"א, ד', ודברים ב', ח'.

⁵ במדבר ל"ג, ל"ה, ודברים ב', ח' (ועי' גם במדבר י"ד, כ"ה).

⁶ במדבר ל"ג, ל"ו.

⁷ במדבר כ', א'.

⁸ במדבר כ', כ"ב-כ"ט.

⁹ במדבר כ"א, ד'.

¹⁰ מלכים א' ט', כ"ו, ודברי הימים ב' ח', י"ז.

¹¹ מלכים א' כ"ב, מ"ט, ודברי הימים ב' כ', ל"ו.

אדם מנשל את היהודים מאילת¹³. היוונים והרומאים קראו לעקבה 'אֵלֶה' על שם אילת, וגם השם 'עקבה' הוא שיבוש של השם 'עקבת אל אילה' שפירושו מעלה אילת. יש אומרים¹⁴ שבמסע הכיבוש של ארבעת המלכים בראשות אמרפל וכדורלעמר¹⁵, כבשו גם את אילת הנקראת 'איל פארן'.

משה מציע למלך אדום שישראל יעברו בארצו ללא מלחמה, אך כשמלך אדום מסרב – משה נסוג בגלל ציווי ה' "אל תתגרו בם"¹⁶. ה' מנמק את ציווי בהסבר: "כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל, כי יִרְשֶׁה לעשו נתתי את הר שעיר". רש"י מוסיף, בעקבות חז"ל¹⁶, שזה רק בינתיים, כי כשיבוא המשיח "ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים"¹⁷, אדום תהיה חלק מארץ ישראל: "והיה אדום יִרְשֶׁה"¹⁸, "ועלו מושעים בהר ציון לשפוט את הר עֶשׂוֹ" וכו'¹⁹, "אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם"²⁰. בברית בין הבתרים מבטיח ה' לאברהם אבינו את ארץ עשרת העמים; יהושע כבש רק שבעה עמים, ואילו השלושה הנותרים – הקניזי, הקניזי והקדמוני – הם הם אדום, עמון ומואב²¹, שהובטחו לאברהם אבינו ונקבלם רק לעתיד לבוא כשיבוא המשיח²². וכן יעקב אבינו דוחה את הצעת עשו להצטרף אליו ועונה: "...ואני אתנהלה לאיטי... עד אשר אבא אל אדני שעירה"²³, ורש"י מסביר שם: עד שיגיע היום שיעלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו. יוצא, שאדום תהיה לעם ישראל כחלק מהארץ המובטחת – רק לעתיד לבוא²⁴, ומשמע מכאן, שמעלת ארץ אדום, עמון ומואב היא גבוהה מאוד, שאפשר לזכות לה רק לעתיד לבוא, כשיתעלו ישראל והעולם כולו למדרגה עליונה. מכל מקום חוזרת הקושיה – מה, אם כן, מחפש משה באדום כעת?

שיטת בעל הערבי נחל'

בעל ספר 'ערבי נחל'²⁵ כותב בדרוש לפרשות חוקת ובלק²⁶, שעשרת העמים אשר ארצותיהם הובטחו לאברהם אבינו בברית בין הבתרים – הינם כנגד עשר מידות ועשרה מאמרות שבהם ברא ה' את העולם ומנהיגו. ישנן מידות תחתונות המתייחסות למצב החטא, לתוצאותיו ולהתמודדות

¹² מלכים ב' י"ד, כ"ב, ודברי הימים ב' כ"ו, ב'.

¹³ מלכים ב' ט"ז, ו'.

¹⁴ אטלס 'דעת מקרא', עמ' 75.

¹⁵ בראשית י"ד, ו'.

¹⁶ תנחומא ישן דברים הוספה ו'.

¹⁷ זכריה י"ד, ד'.

¹⁸ במדבר כ"ד, י"ח.

¹⁹ עובדיה א', כ"א.

²⁰ ישעיה י"א, י"ד.

²¹ בראשית רבה מ"ד, כ"ג.

²² רש"י בראשית ט"ו, י"ט.

²³ בראשית ל"ג, י"ד.

²⁴ ועי' מלבי"ם במדבר כ', י"ד.

²⁵ רבי דוד שלמה אייבשיץ מסראקא, בעל הלבושי שרד על השו"ע, מתלמידי תלמידי המגיד ממזריטש; מנוחתו בבית הקברות העתיק בצפת, לא רחוק מקבר מרן רבי יוסף קארו.

²⁶ שנת תקס"ג, דף מ"ה: בדפוס ישן.

איתו, וישנן מידות שהן מעל החטא, שבמדרגתן אין חטא. שלוש המדרגות העליונות הן כנגד הראש והמחשבה. ובאמת "אין אדם עובר עבירה א"כ נכנס בו רוח שטות"²⁷, החטא שייך רק במצב בו המוח מסתלק והגוף מתהלך בלעדיו. שבעת עמי כנען הם כנגד המידות התחתונות, ואילו שלושת העמים הנותרים – הקיני, הקניזי והקדמוני – הם כנגד המידות העליונות שבראש, ומכאן מובנת מדרגתה הגבוהה של ארצם.

מוסיף הערבי נחלי ואומר, שההבטחה לאברהם אבינו על ירושת שבעת עמי כנען, שהם במדרגה נמוכה יותר – תתקיים בכל מקרה, גם אם ישראל יחטאו. אלא שאז יצטרכו להילחם, – אמנם, מלחמה קלה ומעורבת בניסים. אך אם ישראל יזכו להיכנס לארץ הקיני, הקניזי והקדמוני (שהם כנגד המידות שבראש, העומדות מעל מצב של חטא), יהיה הדבר רק אם יתקנו מעשיהם ויתרוממו למדרגת תשובה עליונה. כאשר יגיעו למדרגה זו, אזי לא תנהג יותר שיטת מלחמה, וישראל יכנסו לארץ ישראל בדרכי שלום, כשיסכימו כל העמים לקבל הנהגתם. הדבר הוא כפי מה שכותבת הגמרא בשם רבי יהושע בן לוי: "זכו – אחישנה, לא זכו – בעתה"²⁸; כלל זה נכון לא רק לעתיד לבוא, אלא במשך כל זמן ההיסטוריה, ממתן תורה והכניסה הראשונה לארץ.

כעת מובנת השתדלותו של משה להיכנס לארץ אדום; משה עובד עבודה רוחנית וחינוכית, להעלות את מדרגתם של ישראל למדרגת "זכו" ולזכות למציאות של "אחישנה". כיצד אפשר לבדוק אם ישראל כבר מספיק צדיקים, וכבר באו למדרגת "זכו"? האם יש לנו מכשיר מדידה למדרגת "זכו" ('צדיקומטר')? התשובה היא שלא, ועל כן משה מחליט לא לחכות להכוונה אלוקית באמצעות עמוד הענן, **כי זו לא תבוא!** ההתערבות וההכוונה האלוקית שייכות למדרגת "בעתה", כשלא "זכו", אך להגיע למדרגת "אחישנה" – **הדבר תלוי בהשתדלותנו הבלעדית!** לכן משה שולח על דעת עצמו בשם כל ישראל, מלאכים למלך אדום, בדרכי שלום "נַעֲבֶרָה נָא בִּארְצֶךָ" וכו'²⁹ – רק לעבור, לא להילחם. כשמלך אדום מסרב ומשה מנוע מלהילחם כי ה' ציווה אותם "אל תתגרו בם"³⁰, משה מבין שסירובו של מלך אדום נובע מחוסר מוכנותם של ישראל למדרגת "אחישנה".

במצב כזה, כשהזדמנות פז זו הוחמצה וישראל לא זכו להתעלות למצב "אחישנה", אפשר להתייאש ולומר – נו, טוב, "לא אכשר דרא", לעשות איגוף מערבי לאדום, להיכנס לארץ כנען בדרך הרגילה, לוותר על סיכוי ל"אחישנה" ולהסתפק ב"בעתה", – דהיינו להיכנס לארץ לאחר מות משה בדרכי מלחמה, ולהשאיר את אדום, עמון ומואב לעתיד לבוא. אך לא איש כמשה יאמר נואש לניסיונות התיקון! משה יודע שישראל נמצאים בסוף מסעותיהם במדבר, וכל העם הנמצאים זכאים להיכנס לארץ³⁰ – "חיים בְּלֶכְם הַיּוֹם"³¹, כבר תמה גזירת "במדבר הזה יפלו פגריכם"³². **כעת הוא הזמן**, לפי דעת משה, **להכריע**: האם העתיד לבוא יקרה רק לאחר שישראל יכנסו לארץ (בלעדיו), יבנו שני בתי מקדש שייחרבו ויצאו לגלות נוראה, או שמציאות עתידית זו

²⁷ סוטה דף ג'.

²⁸ סנהדרין דף צ"ח.

²⁹ במדבר כ', י"ז.

³⁰ במדבר כ', א', וברשיי; שם כ"ב, וברשיי.

³¹ דברים ד', ד'.

³² במדבר י"ד, כ"ט.

תבוא **כעת** על ידי תשובה: "זכו – אחישנה", שמשה בעצמו ייכנס איתם לארץ, יבנה את בית המקדש ויבוא המשיח.

דבר זה תלוי ב"זכו", ולכן משה איננו מרפה; אם לא זכינו לכך במפגש עם אדום, ישנה עוד הזדמנות – עם עמון ומואב. ישנם עוד אחד עשר חודשים של השתדלות להתעלות יחד עם ישראל למצב של "זכו". דרושה עבודה רוחנית עצומה, תוך כדי הליכה להסב את ארץ אדום מדרומה וממזרחה, כשהכיוון הוא עמון ומואב (שגם הם במדרגת 'ראש', לעומת שבעת עמי כנען – ה'גוף'). ועמוד הענן, כביכול, "משתף פעולה" עם תוכניותיו של משה! לאחר שעמון ומואב סירבו גם הם להרשות לבני ישראל לעבור בארצם³³, מגיעים ישראל לערבות מואב, נלחמים וכובשים את ארץ סיחון ועוג.

ידוע שארץ סיחון היתה פעם של עמון ומואב, וחז"ל אומרים³⁴ ש"עמון ומואב טיהרו בסיחון"³⁵. מבין משה, שישראל הצליחו להגיע במהלך תשובתם למדרגת "אחישנה", למצב שבו יכולים הם להיכנס למואב, ולזכות ל'לעתיד לבוא' כבר כעת, שהרי ארץ סיחון היא, במשהו, בחינת מואב (ועיין ב'ערבי נחל'³⁶, שאומר שארץ אדום, עמון ומואב היא בחינת המוחין שבראש, וארץ סיחון ועוג היא בחינת העיניים שבראש; זו מדרגה פחותה מהמוחין, אך בכל זאת – בראש). בנוסף לכך: כשישראל עוברים בגבול מואב, ה' מצווה את משה "אל תצר את מואב ואל תתגר בם **מלחמה**" וכו'³⁷ (לעומת "אל תתגרו בם"³⁸, ללא המילה 'מלחמה', שנאמר ביחס לאדום). משה מבין שבדרך מלחמה אסור להיכנס למואב, אך מותר להם להיכנס בלי מלחמה – להפחידם, לבזוז ולשדוד³⁸; ישראל עברו תהליך של תיקון ותשובה גדולה, בדרך מאדום למואב, וכבר ראויים כנראה ל"זכו".

בלק מלך מואב, גדול הקוסמים, הרגיש במדרגת ישראל הגבוהה והבין את כוונת משה רבנו, ולכן פחד כל כך. בלק חשב שכבר הגיע זמן 'אחרית הימים' ושלטון הרשע עומד לחלוף מן הארץ, ולכן ראה צורך דחוף לקלל את ישראל ולהורידם על ידי כך ממדרגתם העליונה שזכו לה. זו הסיבה לכך שהזעיק את בלעם לקללם ולגרשם מעליו – כדי למנוע מהם להיכנס לארצו. כוונת בלק היא להפילם ממדרגתם ולסלקם מעל מואב, כדי שייאלצו להיכנס ישירות לארץ כנען על ידי מלחמה, ותחלוף, אליבא דבלק, סכנת ה'לעתיד לבוא' וכלווי הרשעה כעשן.

בלעם הרשע, אשר שונא את ישראל עוד יותר מבלק, רוצה בהזדמנות זו לגרש את ישראל מן העולם לגמרי. לזאת ה' לא מסכים, אך כשבלעם מתעקש ללכת, אומר לו ה' "לך אִתָּם"³⁹ (עם שרי מואב), "אִתָּם" – כמחשבתם, היינו לנסות להפיל את ישראל ממדרגתם הרוחנית הגבוהה, ולא כמחשבתך – לגרשם מהעולם.

ה' מאפשר התמודדות רוחנית בין מדרגתם של ישראל לבין קללת בלעם, המבקשת להפילם ממדרגתם זו. זאת מפני שהתמודדות זו שייכת לעולם הבחירה, שבו ישראל צריכים להוכיח את

³³ במדבר כ"א, י"ג, וברש"י; שופטים י"א, י"ז.

³⁴ חולין דף ס' :', הובא ברש"י במדבר כ"א, כ"ו.

³⁵ דהיינו, ע"י שכבש סיחון את ארצם – הותרו ישראל לרשתה.

³⁶ דף מ"ו. בדפוס ישן.

³⁷ דברים ב', ט', וברש"י.

³⁸ ונראה שהכוונה היא לבזיזה ושדירה רוחנית של הקדושה העצומה הנמצאת בארץ זו, וד"ל. ועי' ב'ערבי נחל' שם.

³⁹ במדבר כ"ב, כ'.

עליונותם, ועל ידי בחירתם הטובה יזכו ל"אחישנה". אך כשבלעם מנסה בכל זאת לקללם כמחשבתו ולא כמחשבת בלק, ה' הופך את הקללה לברכה.

אז נותן בלעם עצה לבלק – להחטיא את ישראל בבנות פעור⁴⁰, מתוך ידיעה ש"אלהיהם של אלו שונא זימה"⁴¹. חז"ל לומדים על עצתו של בלעם מהכתוב: "לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים"⁴², שכוונתו: אם אתה רוצה שמה שיעשה העם הזה למואב, דהיינו "ומחץ פאתי מואב... והיה אדום ירשה"⁴³, יקרה רק באחרית הימים ולא מיד כעת – שמע לעצתי ונסה להחטיא את ישראל.

לצערנו, עצתו פועלת. ישראל נופלים ממדרגתם בחטא בנות פעור, ועל כן משה רבנו מת בערבות מואב, ישראל נכנסים לארץ שבעת העמים בהנהגתו של יהושע, וההופעה השלימה נדחית לעתיד לבוא.

עד כאן הסבר הערבי נחלי על השתדלות משה להיכנס לארץ אדום. אך גם לאחר הסבר נפלא זה, עדיין נראה ההסבר כדרוש שאינו מסתדר כל כך עם הפשט.

כיוון שני – התוכנית ה'לכתחילאית'

לעניות דעתי, לבוחן את הפסוקים עם פירוש רש"י בעומק הפשט, תיראה השתדלותו של משה טבעית, נדרשת, נחוצה ופשוטה. זאת בהקדמת שני עניינים:

א. אם נתבונן במסעי בני ישראל, בעקבות עמוד הענן, עד קדש, נראה כי עמוד הענן מוליך את בני ישראל מאילת לכיוון ארץ אדום⁴⁴. מה משה צריך להבין מכך? בודאי ישנה לה' כוונה ברורה, לתת לישראל הזדמנות התלויה בלעדית בבחירתם – להיכנס לארץ אדום.

ב. בתחילת ספר דברים מזכיר משה את שנאמר להם בהר סיני – בחורב: "רב לכם שבת בהר הזה... ובאו הר האמורי ואל כל שכניו"⁴⁵. מסביר רש"י: "ובאו הר האמורי – כמשמעו, ואל כל שכניו – עמון ומואב והר שעיר". אם כן – ה' מצוה את ישראל לכבוש את כל הארץ, כולל אדום עמון ומואב, וכעת לא מובן – מדוע בקדש אוסר ה' עליהם להיכנס לארץ אדום?!

מסביר הגר"א ב"אדרת אליהו" על פסוק זה, שמשה מבאר לישראל בתחילת ספר דברים את המסלול המיועד לכיבוש ארץ ישראל לפני חטא המרגלים, שאז היו אמורים להיכנס לישראל דרך ארץ אדום. אחר כך מספר משה על חטא המרגלים ותוצאותיו⁴⁶, ומתוך כך מספר את אשר קרה בקדש בגבול אדום. רואים בבירור שהתוכנית ה'לכתחילאית' היא באמת להיכנס לארץ ישראל דרך אדום, המדרגה הגבוהה של ה'ראש', שמעל החטא. רק בגלל שחטאו במרגלים – השתנתה התוכנית ואין רשות יותר להיכנס לאדום.

⁴⁰ במדבר כ"ד, י"ד, וברש"י; שם ל"א, ט"ז.

⁴¹ סנהדרין דף ק"ו.

⁴² במדבר כ"ד, י"ד.

⁴³ במדבר כ"ד, י"ז-י"ח.

⁴⁴ לפי השערת אטלס 'דעת מקרא' (עמ' 118-119 ובעוד מקומות), נמצאת קדש צפונית ומזרחית לאילת. אך גם אם נמצאת בכיוון אחר, כדברי האומרים שקדש היא קדש ברנע (והיכן היא?), אין הדבר משנה מבחינה רעיונית, כי בכל מקרה בני ישראל מובלים לגבול ארץ אדום ולא ישירות לארץ כנען.

⁴⁵ דברים א', ו'-ז'.

⁴⁶ דברים א', כ"ב-מ"ו.

וכן אומר רש"י⁴⁷ בפירוש: "ונפן ונסע המדברה – אילו לא חטאו היו עוברים דרך הר שעיר ליכנס לארץ מן דרומו לצפון, ובשביל שקלקלו הפכו לצד המדבר שהוא בין ים סוף לדרומו של הר שעיר (היינו ואדי יתם המוזכר לעיל)". זאת אומרת, שהמגמה הראשונה היתה כיבוש אדום תחילה, ורק אחר כך כיבוש ארץ שבעת העמים.

בכלל, לעניות דעתי, צורת החשיבה שלנו מתוכנתת למצב של 'בדיעבד', למציאות ש'לאחר החטא'; כשאנו חושבים על דרך עם ישראל בכניסתם לארץ, מיד מצטיירת לנו המפה של ארץ כנען – ארץ שבעת העמים, כשגבולה הדרומי הוא מעלה העקרים וגבולה המזרחי – הירדן. מדוע לא נחשוב, נחוש ונחיה את ה'לכתחילה', את ברית בין הבתרים, את ארץ עשרת העמים כולל אדום עמום ומואב?!

כעת ננסה להבין ולחוש את שמרגישים משה ובני ישראל לאחר חטא המרגלים, את ההזדמנות המופלאה לקרב את העתיד לבוא, שהוחמצה. אך לא איש כמשה ירים ידיים ויטיאש מתיקון ולימוד זכות על ישראל.

אמנם נגזרה הגזירה, נחתם גזר הדין בניסיונם העשירי⁴⁸ בגלל חטא לשון הרע, אך משה רבנו מתפלל שה' לא ישמידם – ומצליח⁴⁹. דומה הדבר למצב שלאחר חטא העגל, עת משה מתפלל ומציל את עם ישראל מהשמדה⁵⁰. אלא שלאחר חטא העגל ישנו המשך להשתדלות משה, לא מספיק שה' סלח ולא יהרוג – צריך גם להחזיר שכינה, צריך להביא לוחות שניים... "ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה"⁵¹. לכאורה, נשאלת השאלה – מדוע לאחר חטא המרגלים משה, כביכול, "מסתפק" בביטול הגזירה של "אכנו בדָּבָר ואוֹרְשָׁנוּ"⁵², ולא מתפלל לביטול גזירת מתי מדבר וארבעים שנות נדודים? אך האמת היא שמשה רבנו יודע את חומרת חטא הלשון שחתם את גזר דינם⁵³, ויודע שכאן לא מספיקה תפילתו, אלא צריך לעורר מהלך גדול של תיקון כדי שיגיעו למדרגת "זכו" ותבטל הגזירה.

משה לא מטיאש חס וחלילה מגודל המשימה, ולא אומר "לא אכשר דרא"; ההיפך הוא הנכון – משה מתגייס לעבודה חינוכית עצומה, גלויה ונסתרת, לתיקון מצב עם ישראל.

וכך יש להבין את עניין כל שלושים ושמונה השנים של מסעות ישראל במדבר; כל מסע ומסע מרמז על עבודה רוחנית של ישראל, להילחם ב"נחש שרף ועקרב"⁵⁴ שבמדבר ולתקן את חטא המרגלים (ואין כאן המקום להרחיב בעניין קדושת מחנה ישראל במדבר ופעולת מסעותיהם).

צריך להדגיש, שכל פעולת משה לתיקון חטא המרגלים איננה פעולה פרטית של משה רבנו ושל עוד כמה צדיקים – משה אינו נופל שוב בחטא המעפילים, כשניסו לבדם לתקן את חטא המרגלים⁵⁵; פעולת משה נעשית יחד עם כל עם ישראל, להחזירם בתשובה כדי שיגיעו כולם למצב הראוי של "אחישנה".

⁴⁷ דברים ב', א'.

⁴⁸ במדבר י"ד, כ"ב.

⁴⁹ שם י"ג-כ'.

⁵⁰ שמות ל"ב, ט"ז-י"ד.

⁵¹ שמות ל"ג, ט"ז.

⁵² במדבר י"ד, י"ב.

⁵³ עיי' מהר"ל, נתיבות עולם, נתיב הלשון פרק ב'.

⁵⁴ דברים ח', ט"ו.

⁵⁵ במדבר י"ד, מ"מ-מ"ד.

לאחר כל המסעות, כשכבר התחילו את השנה הארבעים וכבר כלו מתי מדבר למוות³⁰, מביאם עמוד הענן לגבול ארץ אדום. משה מבין מכך שכביכול ה' אומר להם: 'נו! בני חביבי, הגעתם עד כאן, **תבינו לבד** ותעשו עוד השתדלות להתעלות ו... תתבטל הגזרה לגמרי, נחזור לתוכנית הראשונה שלפני חטא המרגלים – נכנסים לארץ דרך אדום, גם משה רבנו נכנס לארץ, אין יותר מלחמות, בונים את בית המקדש, ומגיע המשיח'.
כעת מובנת השתדלות משה בשליחת מלאכים למלך אדום, כצעד המתבקש ביותר והמובן מאליו.

להבנת התוכנית המקורית להיכנס לארץ דרך אדום, יש להוסיף שתי דוגמאות:
א. בעקבות יציאת מצרים נאמר בשירת הים: "אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד, נמגו כל יושבי כנען"⁵⁶ – אדום ומואב מפחדים לפני יושבי כנען. הם מבינים את מסלול הכיבושים העתידי (ובעתידי הקרוב מאוד – לולא חטא המרגלים) של ישראל, ותופסים פחד ורעדה – עוד לפני יושבי כנען. וביתר דיוק: ישראל ברוח נבואתם בשירת הים, מתווים את מפת הכיבושים ואת סדר העדיפויות הלאומי – כפי רצון ה' ה'לכתחילאי'.
ב. בברית בין הבתרים ה' כורת ברית את אברהם לאמר: "לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים עד הנהר הגדל נהר פרת. את הקיני ואת הקנזי ואת הקדמני. ואת הקתני ואת הפרזי ואת הרפאים. ואת האמרי ואת הכנעני ואת הגרגשי ואת היבסי"⁵⁷ – הקיני, הקנזי והקדמוני בראש כולם.

סיכום

מתוך הבנת הדברים למדנו שתי נקודות עיקריות:
א. הכלל האומר ש"זכו – אחישנה, לא זכו – בעתה"⁵⁸, איננו מתחיל בדברי רבי יהושע בן לוי מתקופת המשנה⁵⁸, אלא בהר סיני, בעת שמסר ה' את הנהגת העולם לידי מקבלי התורה.
ב. ראינו את השילוב הנפלא שבין ההכוונה האלוקית, המורה לנו את הדרך הברורה – על ידי עמוד הענן, לבין השתדלותנו האנושית למשך סייעתא דשמיא למהלך תיקון ותשובה, שיביאו את העתיד לבוא להיות קרוב יותר.
אפשר אולי להוסיף ולומר, שהשתדלותו של משה להיכנס לאדום (השתדלות שלכאורה נכשלה) נתנה למעשה את פירותיה, וגרמה לכך שעמוד הענן – ההכוונה האלוקית – כביכול 'מבין את הראש של משה' ומשתף עימו פעולה. על כן, במקום להוליך את ישראל ישירות לארץ כנען – ארץ שבעת העמים, מתוך ייאוש מלנסות שוב להגיע ל"אחישנה" – מוליכה אותם ההנהגה האלוקית דרומה ומזרחה, להקיף את ארץ אדום, כי דרך שם ישנה הזדמנות נוספת להגיע לארץ עשרת העמים – בארץ עמון ומואב, ולנסות שוב להגיע לתשובה "אחישנה".
במילים אחרות: **ההשתדלות האנושית גורמת לשינוי ההנהגה האלוקית**, לא רק את זו המסתתרת בחוקי הטבע, אלא גם את ההנהגה הניסית של עמוד הענן.
"דע מה למעלה – ממך"⁵⁹! "תנו עז לאלהים"⁶⁰!

⁵⁶ שמות ט"ו, ט"ו.

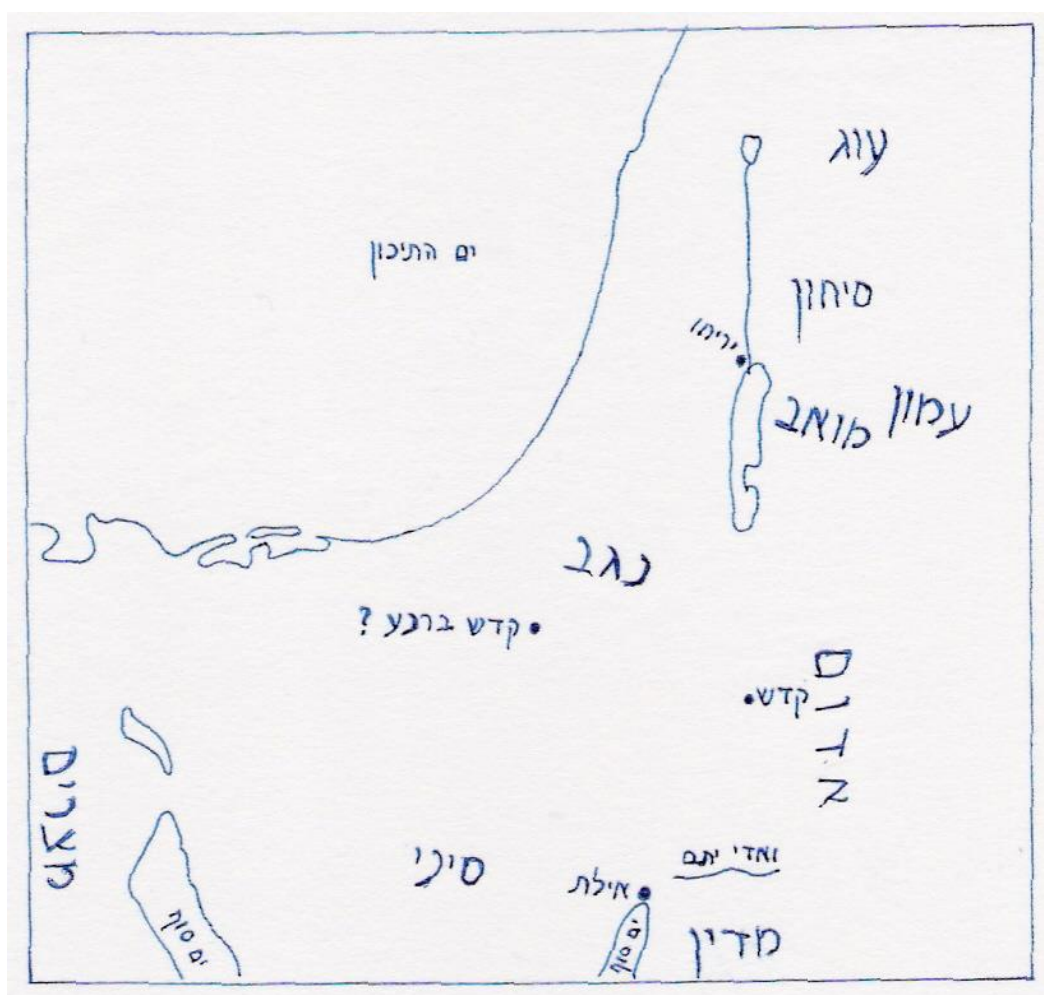
⁵⁷ בראשית ט"ו, י"ח-כ"א.

⁵⁸ שהיתה בשנת ארבעת אלפים לבריאת העולם, שהיא תחילת אלפיים שנות משיח.

⁵⁹ אבות פרק ב' משנה א'.

⁶⁰ תהלים ס"ח, ל"ה.

הדבר אמור אפילו בדור עולי מצרים, שבתחילתו נאמר לישראל: "ה' ילחם לכם, ואתם תחַרְשֻׁן"⁶¹, כי זה היה לפני מתן תורה, אבל לאחר מתן תורה אנו חייבים תמיד להשתדל להכין את עצמנו למהלך הבא של הגאולה, וכשנהיה מוכנים אליו – הוא יבוא במהרה ובלי צרות ומלחמות. "אחישנה" – "עם ענני שמיא"⁶², ומפרש רש"י²⁸: במהירות. הגאולה באה על ידי הקב"ה, אך דרך השתדלותנו להיות ראויים לה. ואז, כשיגיע העתיד לבוא, תפוצץ בת קול בראש ההרים ותאמר: כל מי שפעל עם א-ל יבוא ויטול שכרו⁶³. במהרה בימינו אמן.

⁶¹ שמות י"ד, י"ד.

⁶² דניאל ז', י"ג. וראה סנהדרין דף צ"ח.

⁶³ ע"פ ויקרא רבה כ"ז, ב'.